

La persistent desigualtat de gènere en l'ús del temps a Espanya

Marc Ajenjo i Joan García Román, Centre d'Estudis Demogràfics

Les relacions de gènere són un element essencial per entendre l'esdevenir de la formació i dissolució de les parelles i llurs nivells de fecunditat en el món occidental. Arguments teòrics recents postulen que la transició cap a una major simetria de gènere hauria d'esperonar la formació de parelles i la fecunditat. I es posa com a exemple la recuperació de la fecunditat en alguns països escandinaus. En aquest context, l'augment progressiu dels nivells d'estudi i d'ocupació de la població femenina hauria d'empènyer aquesta transició. Malgrat això, diversos estudis apunten que les desigualtats de gènere en la distribució dels usos del temps persisteixen i tendeixen a augmentar amb l'arribada dels fills. En aquest número de *Perspectives Demogràfiques*, examinem en detall les diferències de gènere en els usos del temps en el context espanyol. I ho fem atenent quina és la situació familiar de les persones i, en el cas de les parelles, la posició relativa de les dones respecte als homes en relació al nivell d'estudis i contribució als ingressos de la llar.

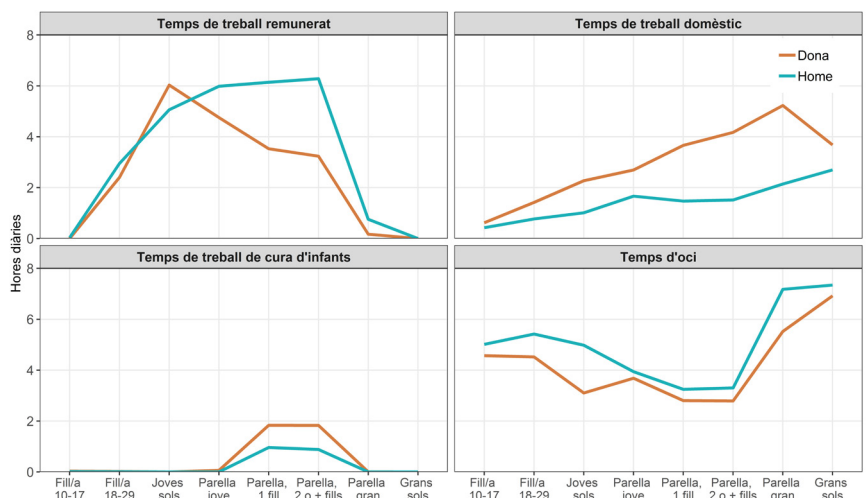
Amb dades de l'Enquesta d'Usos del Temps de 2009-2010 (INE), analitzem el temps diari que homes i dones dediquen a les activitats quotidianes en diferents moments del seu cicle de vida. Com a principals conclusions cal destacar que la desigualtat entre homes i dones es dona des de la infància, i que el naixement de la descendència és el principal factor que les acreix. Les desigualtats de gènere es mantenen, encara que no de la mateixa magnitud, fins i tot en els casos on les dones tenen un major nivell educatiu i uns ingressos superiors als de les seves parelles.

LA PERSISTENT DESIGUALTAT AL LLARG DE LA VIDA

Malgrat que en la majoria de societats occidentals en les últimes dècades s'ha produït certa convergència en la distribució del temps d'homes i dones, la bretxa de gènere continua sent considerable (Kan *et al.*, 2011). La plena incorporació de la dona al treball remunerat no ha tingut com a contrapartida la de l'home al treball no remunerat, el qual només recentment sembla preocupar-se d'una part d'aquest treball, la cura dels infants. Així ho mostren alguns articles per a diferents països occidentals, els quals conclouen que, amb alts i baixos, les diferències en el repartiment del temps s'observen al llarg de totes les etapes del cicle de vida (Anxo *et al.*, 2011). En aquesta línia, el primer objectiu que ens hem proposat és dimensionar aquestes diferències a l'Espanya actual.

A partir de les dades de l'Enquesta d'Usos del Temps duta a terme per l'INE el 2009-2010, ens aproximarem als diferents moments del cicle de vida. Per fer-ho, a partir de la seva edat i situació familiar, hem assignat a cada persona un moment

FIGURA 1. Mitjana d'hores emprades en treball remunerat, treball domèstic, cura d'infants i oci un dia laborable. Homes i dones en diferents etapes de la vida

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta d'Usos del Temps (INE, 2009-2010).

del cicle de vida, i hem estimat quant temps dediquen en un dia laborable a quatre activitats: treball remunerat, treball domèstic, treball de cura d'infants i oci.

Evidentment la biografia personal comporta que les etapes per les quals passen els individus al llarg de la seva vida no siguin les mateixes, ni en el mateix ordre. Per tal de poder-ho simplificar, però, hem considerat vuit etapes diferents que no esgoten, ni de bon tros, tot el ventall de situacions: dues com a descendent en una llar convivint amb els progenitors (una per a les edats 10-17 i l'altra per als 18-29 anys), una de jove vivint en solitari (joves < 35 anys), quatre de convivència amb la parella (parelles joves sense fills, parelles amb un fill, parelles amb dos fills i parelles grans sense fills), i una darrera per a les persones grans que viuen soles.

La distribució que homes i dones tenen en les vuit etapes esmentades per a les quatre activitats analitzades es pot llegir en la figura 1, on s'observen diferències importants en les quatre activitats i en totes les etapes: els homes dediquen més temps a treball remunerat i a oci i les dones a treball domèstic i a cura d'infants. Però vegem-ho amb més detall.

La diferència entre homes i dones s'inicia, com a mínim, en l'adolescència, quan nens i nenes viuen amb els seus progenitors. Malgrat que en aquesta etapa el temps dedicat a treball domèstic és molt poc important, les nenes destinen a aquestes tasques una mitja hora diària més que els seus germans. Encara vivint amb els seus progenitors, la diferència entre els joves i les joves augmenta lleugerament, de manera que és de 45 minuts diaris entre els 18 i els 29 anys. En ambdós casos això implica més temps d'oci per part d'ells.

Quan s'independitzen –*Joves sols*–, els homes segueixen tenint una dedicació a les tasques domèstiques menor que les dones. Aquest és l'únic moment del cicle de vida en què les dones dediquen més temps a treball remunerat que els homes. Com a conseqüència s'incrementa considerablement la diferència en temps d'oci que arriba fins a les dues hores a favor d'ells. Tenint en compte que es tracta de persones joves que viuen soles, la diferència observada en el treball domèstic té dues possibles explicacions: hi ha una manera diferent de dur a terme les tasques domèstiques –ja sigui recurrent en major mesura a menjar preparats i/o adoptant un menor estàndard de neteja–, i/o utilitzant més intensament l'ajuda externa –ja sigui pagada o familiar– en algunes de les tasques domèstiques.

La diferència es manté quan homes i dones comencen a conviure, de manera que en les parelles joves sense fills, elles dediquen una

hora diària més a tasques domèstiques que no pas ells. Aquesta diferència pot ser explicada en part –però només en part– per una major participació de l'home en el mercat laboral, atès que en analitzar aquesta diferència només per a la població ocupada, tot i que aquesta hora es redueix, ni de bon tros desapareix.

Ara bé, el principal sotrac en la igualtat entre homes i dones es dona en el moment del naixement dels fills i les filles. Tot i que una part d'aquest increment pot ser explicat per una qüestió generacional, diferents estudis confirmen que la part més important no té a veure amb un canvi generacional i que, tot i que les noves generacions puguin tenir uns ideals més igualitaris, es produeix una tradicionalització de comportament amb l'arribada de la descendència (Abril *et al.*, 2015; Ajenjo i García, 2011). En el moment de tenir els fills, hi ha una caiguda de l'activitat remunerada per part de les dones així com un augment tant en les tasques domèstiques com en les de cura dels fills. A grans trets direm que les dones amb un fill dediquen a tasques domèstiques i a cura, 4,5 hores diàries més que les seves parelles. Si considerem el temps com un joc de sumes i restes i definim el *temps de treball total* com la suma de treball remunerat, domèstic i de cura durant tota la setmana –incloent dissabtes i diumenges–, hem de concloure que, en les parelles que tenen fills, les dones dediquen a aquest treball 5,5 hores més que els homes en la mateixa situació.

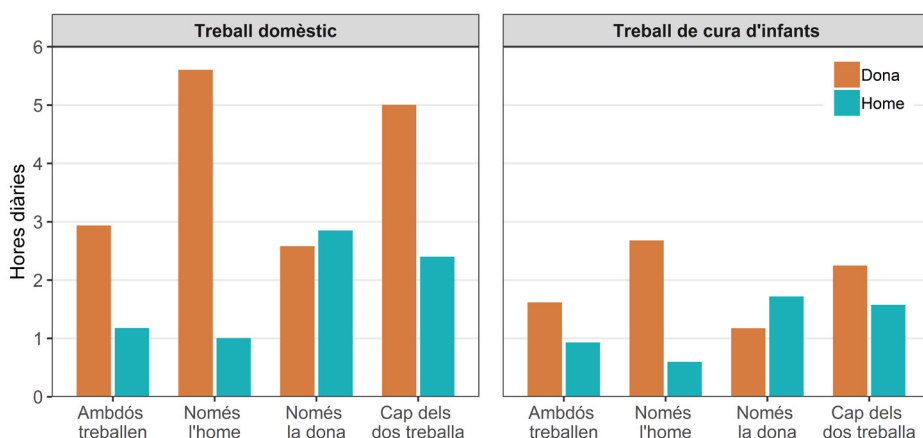
En certa mesura, les diferències en el treball domèstic es mantenen en l'etapa que habitualment s'anomena de *niu buit*. I això s'esdevé malgrat el fort descens en les diferències observades en el treball remunerat, fet que suposa una forta diferència en l'oci dels homes i les dones. Per altra banda, i malgrat que es tracta de generacions molt diferents, les persones grans que viuen soles segueixen un patró similar –sense treball remunerat, però– al de les persones joves que viuen soles.

LA PERSISTENT DESIGUALTAT EN LES PARELLES AMB FILLS

Així doncs, l'arribada de la descendència suposa un increment rellevant en les diferències de gènere en el usos del temps. Però, fins a quin punt les característiques de la parella poden atenuar aquest increment? I, què succeeix quan la dona té una millor posició en el mercat de treball, en el nivell d'estudis o té uns ingressos superiors als de la seva parella? Per respondre aquestes preguntes ens centrarem únicament en parelles amb fills menors on la dona tingui entre 20 i 49 anys.

La figura 2 mostra el temps dedicat a treball domèstic i a cura de menors segons la relació amb l'ocupació d'ambdós membres de

FIGURA 2. Distribució del temps domèstic i de cura de menors per part d'homes i dones, en funció de la relació amb l'activitat de la parella. Parelles amb fills en les quals la dona té 20-49 anys

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta d'Usos del Temps (INE, 2009-2010).

la parella. Excepte en aquelles on només treballa la dona, on ells dediquen uns quinze minuts més a treball domèstic i mitja hora més a cura que elles, les tasques de treball no remunerat recauen majoritàriament en les dones. Entre les parelles on els dos estan ocupats la bretxa de gènere en treball domèstic es pot xifrar en una hora i quaranta-cinc minuts, i en uns quaranta minuts en cura d'infants, ambdues significativament menors que entre les parelles on només treballa l'home. Cal tenir en compte, però, que tot i que els dos membres de la parella estan ocupats no significa que tinguin la mateixa jornada laboral. En aquest sentit, els homes que treballen dediquen, en mitjana, unes dues hores diàries més al mercat laboral que les seves parelles. Si repetim el joc de sumes i restes que hem fet abans, la diferència és que, a la setmana, en les parelles de doble ingrés amb fills, elles dediquen pràcticament cinc hores més a *temps de treball total* que ells.

Tot i que les parelles on només treballa la dona tenen una configuració simètrica a les que només treballa l'home en el sentit que només un membre està ocupat, el temps dedicat a treball domèstic i de cura no es reverteix, ni de bon tros. De manera similar, quan tots dos membres estan desocupats, situació que podria ser comparable amb les de doble ingrés en termes d'igualtat d'ocupació, les diferències en treball domèstic s'incrementen en uns 50 minuts, sent molt semblant la diferència en temps de cura.

LA PERSISTENT DESIGUALTAT QUAN LA DONA TÉ UN CAPITAL HUMÀ SUPERIOR AL DE LA SEVA PARELLA

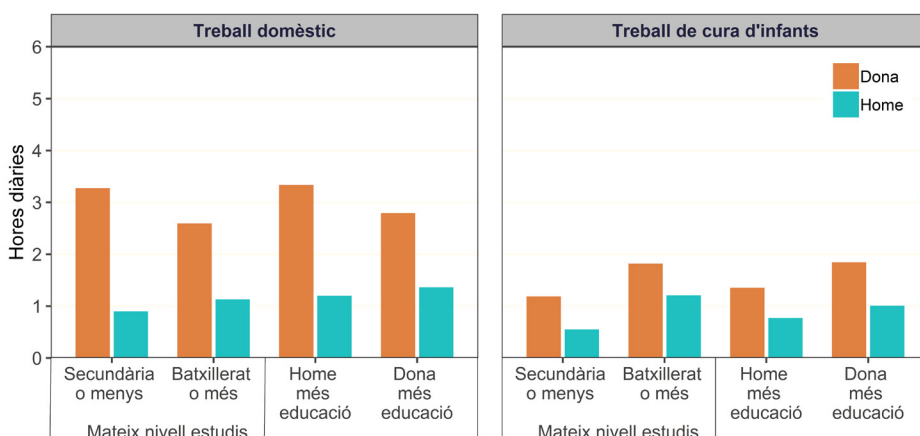
En les darreres dècades s'ha produït una millora del nivell educatiu de la dona, que ha passat a ser superior al dels homes i que ha suposat la proliferació de parelles on ella té un nivell educatiu més alt que ell (Esteve *et al.* 2012). Segons les teories explicatives de la divisió de rols a la llar, la millor educació de la dona, permetent una millor ocupació i salari, s'hauria de traduir en un major poder negociador repercutint en un repartiment més equitatiu de les tasques. La figura 3 mostra el repartiment del treball no remunerat en les

parelles de doble ingrés segons el nivell educatiu, un repartiment similar a l'observat si es representa el nivell d'ingressos.

La figura constata que, independentment del seu nivell educatiu, la dona és la principal responsable del treball domèstic i del treball de cura. Tot i així, quan ella té un nivell educatiu més alt que la seva parella, les diferències es redueixen. Aquestes diferències, però no baixen de l'hora i vint-i-cinc minuts, molt similars a les que es constaten quan tots dos tenen com a mínim estudis de batxillerat.

Les majors diferències s'observen en les parelles on ambdós membres tenen estudis de secundària o inferiors, dues hores i vint minuts. Malgrat que en aquestes parelles el temps que les dones dediquen a tasques no remunerades és similar al de les parelles on ell té un major nivell educatiu que ella, s'observa una diferència important: en aquestes darreres els homes dediquen uns vint

FIGURA 3. Distribució del temps domèstic i de cura de menors per part d'homes i dones, en funció del nivell d'estudis de la parella. Parelles de doble ingrés amb fills en les quals la dona té 20-49 anys

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta d'Usos del Temps (INE, 2009-2010).

minuts més a treball domèstic i uns quinze més a cura, que les parelles on ambdós tenen un nivell inferior al batxillerat.

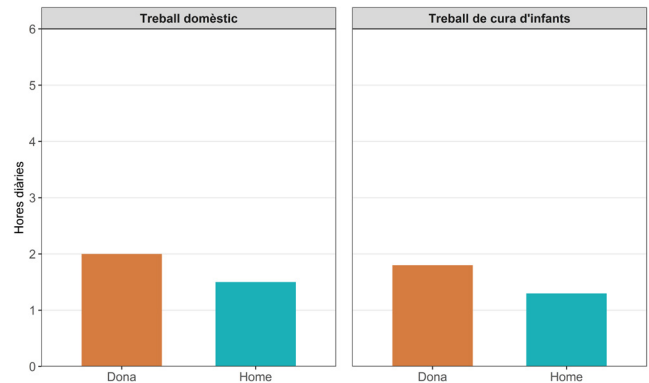
En general, s'observa una menor bretxa de gènere en el temps de cura, un temps que ve condicionat bàsicament per les característiques de l'individu i no per les característiques de la seva parella. Tal i com mostren estudis recents (Borràs *et al.*, 2018), l'augment de la intensificació de la criança en els darrers anys ha anat acompanyat d'un important increment del temps de cura per part dels homes sense que això hagi comportat un descens del temps de cura de les seves parelles.

Però, com són les parelles de doble ingrés amb fills menors on hi ha una major igualtat? Arriben a assolir una igualtat absoluta en temps domèstic i en temps de cura? Quant a la primera pregunta cal especificar, en primer lloc, que les característiques de la dona són molt més importants que les de la seva parella i, en segon lloc, i pel que fa als trets essencials, direm que es tracta de parelles on la dona té estudis universitaris i uns ingressos superiors als 2.000€, una condició que compleix aproximadament el 6% de les parelles de doble ingrés amb fills.

Ara bé, tot i la important reducció de les diferències, ni tan sols en aquest cas s'assoleix la igualtat. Tal i com ens mostra la figura 4, en aquest col·lectiu les dones segueixen dedicant diàriament una mitja hora més a treball domèstic i mitja hora més a cura que les seves parelles. La principal característica d'aquest col·lectiu és, però, que la major part disposa de servei domèstic, essent aquesta la principal via per assolir una menor desigualtat. Un servei domèstic que ve a compensar, en gran part, el treball domèstic que a la resta de parelles estan fent les dones. I és que tal i com es pot observar si comparem aquest grup amb els de la figura 3, el temps de l'home

no és massa diferent del temps que empren altres col·lectius –poc més d'una hora–, sinó que és el temps de la dona el que es redueix de manera significativa.

FIGURA 4. Distribució del temps domèstic i del temps de cura de menors per part d'homes i dones. Parelles de doble ingrés amb fills, en les quals la dona té educació universitària (licenciatura o més) i guanya més de 2.000€

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de l'Enquesta d'Usos del Temps (INE, 2009-2010).

ANEM CAP A UNA MAJOR IGUALTAT?

Les millores en la igualació dels papers de gènere en una societat que es vol moderna com l'espanyola troba un dels seus límits en el micro-poder de l'home, que prové del resultat dels usos temporals invertits en tasques reproductives. I és que fins i tot les parelles millor situades des del punt de vista del seu capital humà, només són capaces d'aproximar-se a la igualtat, i ho fan externalitzant el treball domèstic. Una solució que redueix, però no elimina, les diferències en el sí de la parella, però que, no ho oblidem, comporta perpetuar la feminització del treball domèstic.

Referències bibliogràfiques

Abril, Paco *et al.* (2015). "Ideales igualitarios y planes tradicionales: análisis de parejas primerizas en España". *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 150: 3-22.

Ajenjo, Marc; García-Román, Joan (2011). "El tiempo productivo, reproductivo y de ocio en las parejas de doble ingreso". *Papers*, 96 (3): 985-1006.

Anxo, Dominique *et al.* (2011). "Gender Differences in Time Use over the Life Course in France, Italy, Sweden and the US". *Feminist Economics*, 17 (3): 159-195.

Borràs, Vicent; Ajenjo, Marc; Moreno-Colom, Sara (2018). "More time parenting in Spain: a possible change towards gender equality?". *Journal of Family Studies*, DOI: 10.1080/13229400.2018.1440618

Esteve, Albert; García-Román, Joan; Permanyer, Iñaki (2012). "The gender-gap reversal in education and its effect on union formation: the end of hypergamy?". *Population and Development Review*, 38 (3): 535-546.

Kan, Man Yee; Sullivan, Oriël; Gershuny, Jonathan (2011). "Gender Convergence in Domestic Work: Discerning the Effects of Interactional and Institutional Barriers from Large-scale Data". *Sociology*, 45: 234-251.

Cita

Marc Ajenjo i Joan García Román (2019) "La persistent desigualtat de gènere en l'ús del temps a Espanya". *Perspectives Demogràfiques*, 14: 1-4 (ISSN: 2696-4228). DOI: 10.46710/ced.pd.cat.14.

ISSN

ISSN 2696-4228

DOI

<https://doi.org/10.46710/ced.pd.cat.14>

Editors

Andreu Domingo i Albert Esteve

Correspondència dirigida a:

Marc Ajenjo
majenjo@ced.uab.cat

Joan García Román
jgarcia@ced.uab.cat

Crèdits

Gràfics: Anna Turu
Maquetació: Xavier Ruiz Vilchez

Enllaç url

<http://ced.uab.es/difusion/butlleti-perspectives-demografiques>

Agraïments

A Rocío Treviño pels seus comentaris sempre encertats sobre el text. Aquesta recerca ha estat possible gràcies al suport del programa Beatriu de Pinós de l'AGAUR (2016 BP-00279) i al projecte de recerca CSO2016-78715-R.

Contacte

Centre d'Estudis Demogràfics.
Carrer de Ca n'Altayó, Edifici E2
Universitat Autònoma de Barcelona
08193 Bellaterra / Barcelona
Espanya
Telèfon: +34 93 5813060
Correu: demog@ced.uab.es
Web: <http://ced.uab.es/>